

Непряма характеристика в романі Ірен Роздобудько є ефективним засобом творення образу Олени Теліги. Через дії, мовлення та взаємодію з іншими персонажами авторка створює образ жінки, яка живе на повну силу, мислить незалежно, відчуває глибоко і діє рішуче. Це особистість, яка не вписується у звичні рамки, але саме завдяки цьому й стає центром тяжіння.

Література

1. Ірен Роздобудько представляє новий роман «Неймовірна. Ода до радості». Книгарня «Є». 2022. URL: <https://youtu.be/jLUpHVeR-S4?si=sp1q1LaMOIOP11VG> (дата звернення: 24.01.2026).
2. Кулик Ж. І. Громадсько-політична та культурницька діяльність Олени Теліги: дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2014. 207 с.
3. Миронець Н. І. Олена Теліга. Київ, 2009. 64 с.
4. Роздобудько І. В. Неймовірна. Ода до радості: Роман. Київ: Нора-Друк, 2022. 368 с.
5. Роздобудько Ірен Віталіївна. Віртуальний музей Інституту журналістики. URL: <http://labs.journ.univ.kiev.ua/spring2017/роздобудько-ірен-віталіївна/> (дата звернення: 24.01.2026).
6. Сливка Л. З. Тлумачення буття української жінки у творчості Олени Теліги: смислові аспекти: автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2016. 19 с.

Ангеліна Бурка
(*м. Ізмаїл*)

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ У ШКОЛАХ ІЗ ВИКЛАДАННЯМ МОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ ПОЛІЕТНІЧНОГО ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Сучасні тенденції освіти в Україні пов'язані з реформуванням змісту навчання, значною мірою зорієнтованого на компетентнісний підхід та впровадження інноваційних педагогічних технологій. Компетентнісна парадигма є суттєвим чинником оновлення і літературної освіти, що диктується об'єктивними суспільними процесами глобалізації та інтеграції. У зв'язку з цим науковці пропонують «чотиривимірну модель розроблення освітніх програм: навчатися знати (пізнавати, вчитися); навчатися застосовувати знання (діяти); навчатися бути (жити у злагоді з собою); навчатися жити разом» [5, с. 4].

У цих умовах вельми значну роль відіграє вивчення літератури рідного краю, що виступає складником філологічної освіти й національно-патріотичного виховання та сприяє міжкультурному діалогу. Особливої актуальності означені освітні процеси набувають у школах із викладанням мов національних спільнот поліетнічного Півдня України, де важливим компонентом літературної освіти є вивчення літератури рідного краю з урахуванням його загальнонаціонального контексту і регіональної специфіки. Такий підхід сприяє формуванню культурної ідентичності

учнів, розвитку міжкультурної компетентності та вихованню поваги до духовної спадщини різних народів, які проживають у регіоні [10]. Адже регіональна культура є «складним багаторівневим і багатоаспектним утворенням, що сформувалося під впливом комплексу специфічних регіонотворчих чинників» [6, с. 124].

Опанування літературно-краєзнавчого матеріалу на уроках літератури рідного краю в поліетнічному регіоні, що є одним із вагомих шляхів формування громадянської та водночас етнокультурної компетентності учнів, великою мірою залежить від форм та методів, які використовує педагог. Задля посилювального ефекту досягнення навчальних і виховних цілей учителю необхідно залучати інноваційні підходи до вивчення творчості регіональних митців слова з огляду на полікультурний ландшафт регіону.

Поліетнічний південь України, зокрема Українське Придунав'я (варіанти назви: Буджак, межиріччя Дністра і Дунаю, південна Бессарабія), характеризується унікальним культурним середовищем, сформованим унаслідок історичного співіснування різних етнічних спільнот. Його культурно-мистецький ландшафт формують фольклорні та літературні традиції, що виникли внаслідок органічного поєднання уснопоетичних і художніх традицій різних етносів (болгари, румуни, молдовани, албанці, гагаузи та ін.), які «знайшли на цій території, крім родючих земель, духовну батьківщину, діставши реальну можливість для розвитку автентичної культури своїх предків у загальнонаціональному розвої України» [7, с. 5].

Цей синтез сприяв формуванню самобутнього літературного простору, який представлений творчістю письменників різних поколінь і національних культур. Естетичний інтер'єр літературно-мистецького простору Придунав'я репрезентують художні тексти різномовних митців слова. Українськомовна поезія представлена творчістю Михайла Василюка, Валерія Виходцева, Таміли Кібкало, Галини Лисої, Володимира Реви, Володимира Сімейка. Літературна карта регіону позначена іменами болгарськомовних поетів: Петра Бурлака-Волканова, Георгія Барбарова, Іллі Волкова, Дмитра Пейчева, Тодора Стоянова, Анни Терзівець. Сучасна румуномовна література представлена художньою творчістю Вадима Бачинського, Іона Бику, Віктора Капсамуна, Єфросинії Кожокару, Анатолія Маноле.

Науковці-методисти й учителі-практики справедливо зазначають, що розділ «Література рідного краю» часто залишається недостатньо розкритим у чинних навчальних програмах, що вимагає від учителя застосування інноваційних підходів на основі вдало дібраного художнього матеріалу. З огляду на багатомовність, що сформувала унікальний культурний простір Придунав'я, учителю-словеснику необхідно послуговуватись багатоманіттям інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на формування в учнів міжкультурної компетентності у школах із викладанням мови тієї чи тієї національної спільноти. Ефективним інноваційним підходом тут є проєктна діяльність. Її взірцем може стати здійснений в Ізмаїльському державному гуманітарному університеті науковий проєкт МОН України «Регіональна література і живопис етнічних груп Українського Придунав'я як засіб формування колективної ідентичності локального соціуму» (науковий керівник – проф. Тетяна Шевчук, відповідальний виконавець – проф. Галина Райбедюк).

На основі творчих досягнень означеного вище кола різномовних поетів придунайського краю в межах проєкту видано збірки серії «Поезія Буджака», які лягають в основу структурування матеріалу уроків літератури рідного краю:

«Поміж Дунаєм і Дністром» (українськомовна) [7], «Дві колиски, дві Батьківщини» [«Две люлки, две Родини»] (болгарськомовна) [2], «Відлуння Буджака» [«Esoul Vigeacului»] (румуномовна) [1]. Використання цієї антології дає змогу сформулювати цілісне уявлення про літературний процес полімовного Придунав'я. На основі представленого у збірках матеріалу учні можуть створювати власні дослідницькі проекти: «Літературна карта Придунав'я», «Поетизація Дунаю у творчості різномовних поетів Придунав'я», «Поезія Буджака в полімовному розмаїтті», «Рідний край у творчості митців Придунав'я», «Рідне слово в ліриці придунайських поетів», «Міжмистецька складова творчості поетів багатонаціонального Півдня Одещини» та ін. Подібна діяльність сприяє не тільки досягненню освітніх цілей, але й розвитку творчих здібностей учнів та формуванню дослідницьких умінь [4].

Вивчення творчості митців Придунав'я доцільно здійснювати із застосуванням ресурсів *інтегрованого* навчання, що передбачає поєднання літератури з історією, географією, культурою та мовами національних спільнот. Такий підхід допомагає сформулювати об'єктивне уявлення про культурний простір регіону та міжкультурну компетентність учнів. У цьому плані важливим видається той факт, що болгарськомовні та румуномовні вірші у пропонованих збірках представлено в паралельному перекладі українською мовою, а художню візію усіх збірок репрезентовано крізь призму розкриття реального та символічного смислу існування регіону «в його культурно-історичному бутті як органічної частини України» [7, с. 6]. Тож у школах із викладанням мови національних спільнот варто акцентувати на творах історичної тематики регіональних авторів у типології та індивідуальних мотивах: цикл віршів «Козацькі люльки» В. Виходцева, «Батьківщина» [«Родина»] Г. Барбарова, «Гімн Бессарабії» [«Imnul Basarabiei»] В. Бачинського.

Із метою формування на уроках літератури рідного краю в поліетнічних регіонах ключової компетентності, як-от «Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами» [8], особливого ваги щодо відбору художніх текстів для вивчення набувають вірші, присвячені рідній мові. Означена поетична тема як ідейно-змістова домінанта представлена у творчості українськомовних («Мова» В. Виходцева; «Рідна мова» Г. Лисої, «Відродження» М. Василюка, «Рідної мови ніжні звуки» В. Сімейка), болгарськомовних («Мова моя рідна» [«Език мой роден»] Т. Танасової-Тодорової, «Мамина мова» [«Матерен език»] Н. Стоянова, «Мамина мова» [«Майчин език»] І. Волкова) поетів. Як видно навіть із назв творів, придунайські поети найчастіше асоціюють рідну мову з архетипним образом Матері. Яскравою художньою ілюстрацією є поезія члена Національної спілки письменників України В. Виходцева: «Рідна мова – / Моя країна. / Так починається / Україна. / Так починається / Білий світ – / З моєї матері / Біля воріт» [7, с. 30].

Проблему рідної мови як «дому буття» (М. Гайдеггер) народу активно порушують у своїй творчості й румуномовні поети Буджака: («Легенда нації» [«Legenda neamului»] А. Маноле, «Генеалогія» [«Genealogie»] В. Капсамуна). Автори названих та інших поезій актуалізують тему рідної мови «в таких тематичних аспектах, як історична пам'ять рідного народу та місце й роль у його духовному поступі визначних румунських діячів, минуле та сучасне рідної мови й культури тощо» [9, с. 85]. Татетичний «монумент» рідній мові в емоційних і водночас філософсько-медитативних інтонаціях створив І. Бику у вірші «Занадто» [«Prea»]:

*занадто слів самотніх зібралось навколо монументу Румунській Мові
занадто усиновлених мовчань залишилось... [1, с. 32];
prea multe cuvinte orfane s-au adunat la bustul Limbii Române
prea multe tăceri înfiatate au rămas de ocară [1, с. 31].*

З-поміж багатьох сучасних інноваційних освітніх технологій виокремлюють елементи *ейдетики*, котрі зазвичай практично реалізуються шляхом уведення до загальних моделей уроків літератури загалом і до уроків краєзнавчого змісту зокрібно. Це, зокрема, метод Цицерона, ейдос-конспекти, асоціативні ланцюги / куці та ін. Вельми придатним матеріалом для результативного застосування різних елементів ейдетики щодо опанування краєзнавчого матеріалу на уроках літератури рідного краю є тема «Любов до рідного краю в поезії регіональних митців слова». Учитель може використати інноваційний *метод піктограм*, що являє собою «малюнкове письмо, де слова замінено символами чи спрощеними малюнками» [3, с. 18]. Учням у школах із викладанням румунської мови пропонуються вірші, в яких опоегизовано красу й могуття ріки Дунай: українськомовний текст «Ніч на Дунаї» М. Василюка та румуномовних вірш (і його переклад українською мовою) «Дунаю» [«Dunării»] Є. Кожокару. Зважаючи на високий рівень емоційно-комунікацій між сучасними дітьми (використання смайлів, символів та зображень під час обміну інформацією), для них доречним буде пропозиція щодо відтворення вербальних текстів за допомогою власних візуальних зображень. У цьому ж аспекті можна активно використовувати *лепбуки* – закріплення тематичного матеріалу малюнками учнів, що розвиває їхню творчу уяву. Для порівняння можна використати різномовні вірші з однаковою назвою: «Весна на Дунаї» Т. Кібкало (українськомовний) і «Весна на Дунаї» [Primăvara la Dunăre] В. Капсамуна (румуномовний).

Культурно-мистецький ландшафт Українського Придунав'я репрезентує багатогранний й цікавий краєзнавчий матеріал для вивчення літератури рідного краю на основі інтегрування художнього слова у синтезі з різними видами мистецтва. В цьому випадку оптимальними видаються шляхи формування на уроках літератури рідного краю комунікативної компетентності учнів на засадах *інтермедіальної педагогічної технології*. Яскравим прикладом вивчення регіональної літератури на стику з навчальною дисципліною «Мистецтво» є творчість поетів, що пригожа для вивчення в інтермедіальному аспекті. Тут цікавими прикладами можуть бути типологічні зіставлення творів із образами зі сфери музичної культури етносів поліетнічного бессарабського краю.

У школах із викладанням болгарської мови можна запропонувати тему «Символічні назви музичних інструментів у багатонаціональному культуропросторі Придунав'я». Як матеріал для вивчення пропонуються вірші, в яких до заголовків або ж до сюжетів уведено словесно-музичні образні структури з виразно національною семантикою, наприклад, вірш «Бандура» М. Василюка: «Спасибі, бандуро, за сонячні звуки. / Ти – серце, якого торкаються руки. / Торкаються ніжно – ти ніжно співаєш, / А грівно – обурено гнівом палаєш!» [7, с. 12]. Щодо болгарськомовних віршів, то варто зосередити увагу на поетизації національного болгарського танцю *хоро* («Трифон Зарізан» П. Бурлака-Волканова: «А танок-хоро спускається потроху / На сільський гучний майдан...» [«А хор ото спуща се в

селцето, / там сред стария мегдан...»] [2, с. 20–21]), а також залучати фольклорні жанри етнічних болгар Буджака (М. Чепразова: «...співали стару пісню на *субат*» [*«запяха стара песен на субат»*]; *субат* – спів під час трапези [2, с. 138–139]).

Отже, вибір технології вивчення літератури рідного краю в поліетнічному регіоні має свою специфіку. Окрім загальнонаукових принципів методологічної та методичної концепції навчання, учителю необхідно максимально актуалізувати краєзнавчий аспект, сформувані уподобання та оцінки щодо творчості письменників-краян. З огляду на регламентовані межу публікації ми зупинились на кількох інноваційних підходах до вивчення літератури рідного краю, що дають змогу зробити освітній процес більш ефективним і спрямованим на формування ключових компетентностей учнів. Інноваційні підходи до вивчення літератури рідного краю у школах поліетнічного Півдня України відкривають нові можливості для формування культурної ідентичності учнів, розвитку їхньої творчої активності та міжкультурної компетентності, що відповідає сучасним вимогам літературної освіти й відчутно сприяє збереженню культурної спадщини Українського Придунав'я.

Література

1. Відлуння Буджака. Серія «Поезія Буджака». Вип. 3 [збірка поезій рум., укр. мовами] / упор.: Шевчук Т. С., Райбедюк Г. Б., Урсу Н. Г. Ізмаїл: Ірбіс, 2021. 112 с.
2. Дві колиски, дві Батьківщини. Поезія бессарабських болгар в українських перекладах. Серія «Поезія Буджака». Вип. 2 [збірка поезій болг., укр. мовами] / упор.: Шевчук Т. С., Берестецька О. П. Ізмаїл: Ірбіс, 2021. 148 с.
3. Жалко Т. Й., Вірета С. Є. Методика ейдотехнік та її використання в освітньому процесі. Педагогічний пошук. *Науково-методичний журнал*. ВІППО, 2022. Вип. № 2(114). С. 15–19.
4. Інноваційні підходи до викладання літератури в сучасній школі. На Урок: освітній проєкт, 2024. URL: <https://naurok.com.ua>.
5. Методика компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод. посібн. / О. М. Горошкіна, Н. В. Бондаренко, Л. О. Попова. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
6. Островська М. Г. Регіональна культура як структуроутворюючий елемент національної культури. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*. 2010. № 4. С. 124–129.
7. Поміж Дунаєм і Дністром. Серія «Поезія Буджака». Вип. 1 / упор. Райбедюк Г. Б. Ізмаїл: Ірбіс, 2020. 140 с.
8. Програма з української літератури для 10–11 класів. Профільний рівень / авторський колектив: Усатенко Г. О., Фасоля А. М. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58820/> (дата звернення: 15.03.2026).
9. Райбедюк Г. Б., Демидчик-Асаржи В. М. Домінанти художнього світу сучасної румуномовної поезії Буджака в контекстуальному вимірі. *Відлуння Буджака. Серія «Поезія Буджака»*. Вип. 3 [збірка поезій рум., укр. мовами] / упор.: Шевчук Т. С., Райбедюк Г. Б., Урсу Н. Г. Ізмаїл: Ірбіс, 2021. С. 70–94.

10. Райбедюк Г. Б. «Люби і знай свій рідний край»: навч. посібн.-хрестоматія з літератури рідного краю. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2021. 120 с. URL: http://idgu.edu.ua/proekt_regional-lit-and-art (дата звернення: 25.03.2026).

Олена Гаврилюк
(м. Вінниця)

ПРОБЛЕМА НАРОДУ І ЙОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В «ДУМІ-ПЕРЕСТОРОЗІ, ВЕЛЬМИ НА ПОТОМНІ ЧАСИ ПОТРІБНІЙ» ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

У творчості Пантелеймона Куліша химерно поєдналися і співіснують глибина смислів, яким дала життя енергія людської руки, і первісна незайманість природи, довершеність малюнка і потворна поламаність ліній. Усе, що він створив, – це намагання, за словами Ключевського, внести моральний порядок в анархію людських стосунків. М. Зеров підкреслював: «Кілька причин зложилося на те, що Куліш-поет і досі не зайняв належного йому місця в наших літературних оцінках. Одна з них (і можливо найголовніша) полягає в різкій окресленості, непримиренності його громадсько-культурної позиції, що раз-у-раз зачіпала українське громадянство, незмінно перешкоджаючи йому підійти до життєвого набутку письменника та супокійним настроєм» [1, с. 17; 8, 211–212].

Микола Хвильовий, характеризуючи творчість П. Куліша, зазначив: «Тільки він один маячить світлою плямою з темного українського минулого. Тільки його можна вважати за справжнього європейця, за ту людину, яка наблизилась до типу західного інтелігента» [3, с. 13–14].

І. Франко зазначав, що Пантелеймон Куліш – це «перворядна звізда в нашому письменстві», вважав його за «справді національного писателя українського», схвально оцінив збірку «Дзвін» [5, с. 20, 288].

За Є. Маланюком, українська літературна мова мала «двоєдине джерело» й двох фундаторів – Шевченка («вибух національного підсвідомого») і, «поруч», Куліша – «перше (в добі Відродження) напруження національного інтелекту».

Вершиною творчості П. Куліша стала збірка «Дзвін» (1893), до якої увійшли також кілька поем. Як зазначив Є. Нахлік, автор «слухно застерігав проти „демона тьми”, сваволі низів, проти нових панів і бюрократів, які після перемоги повсталіх можуть прийти на зміну старим, скинутим, проти загрози нецтва й занедбаня загальнолюдської моралі» [2, с. 21].

Поема «Дума-пересторога, вельми на потомні часи потрібна» належить до пізньої творчості Куліша, коли він перейшов від романтичного захоплення козачиною до тверезого історичного аналізу, прагнучи європейського шляху розвитку для України. Твір спрямований на виховання відповідальності у сучасників за майбутнє України, попередження про те, що нехтування національними інтересами заради особистих призводить до неволі. Це гостро критичний поетичний твір, у якому автор переосмислює історичну долю України. Автор застерігає від